

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНИЙ МЕТОДИЧНИЙ КАБІНЕТ
З ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ

Перший заступник Міністра

Р.О. Моїсеєнко

05 червня 2012 р.

СУДОВА МЕДИЦИНА

програма навчальної дисципліни

для студентів вищих медичних навчальних закладів
III-IV рівнів акредитації

Спеціальність: "Лікувальна справа"

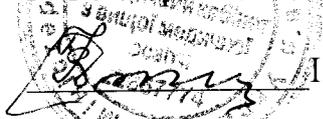
"Педіатрія"

"Медико-профілактична справа"

ПОГОДЖЕНО

Директор Центрального методичного
кабінету з вищої медичної освіти

МОЗ України

І.С. Вітенко

05 червня 2012 р.

ПОГОДЖЕНО

Директор Департаменту кадрової
політики, освіти, науки та
запобігання корупції МОЗ України

В.В. Вороненко

06 червня 2012 р.

КИЇВ - 2012

Програма розроблена опорною кафедрою судової медицини Національного медичного університету ім.О.О.Богомольця (завідувач – професор Б.Михайличенко) за участю:

- професора А.А.Бабаніна (Кримський державний медичний університет),
- професора Герасименка О.І. (Донецький державний медичний університет),
- професора Кривди Г.Ф. (Одеський державний медичний університет),
- професора В.О. Ольховського (Харківський державний медичний університет),
- професора Федорчук-Незнакомцевої Є.П. (Івано-Франківський державний медичний університет),
- доцента Бабкіної О.П. (Луганський державний медичний університет),
- доцента Лєгіна Г.О. (Національний медичний університет ім.М.Пирогова),
- доцента Моргуна Е.В (Українська державна стоматологічна академія),
- доцента Найдя А.І. (Національний медичний університет ім.Данила Галицького),
- доцента Савки І.Г. (Буковинський державний медичний університет),
- доцента Фенцика В.Л. (Ужгородський національний університет),
- доцента Франчука В.В. (Тернопільський державний медичний університет ім.І.Я.Горбачевського).

Програма рекомендована для впровадження в навчальний процес.

Рецензенти:

В.Д. Мішалов

доктор медичних наук, професор,
завідувач кафедри судової медицини
Національної медичної академії післядипломної
освіти ім.П.Л.Шупика

Програма схвалена на засіданні Комісії з медицини Науково-методичної ради
Міністерства освіти і науки України (протокол № ____ від _____).

I. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма з судової медицини для вищих медичних закладів освіти України III-IV рівнів акредитації складена для спеціальностей "Лікувальна справа" - 7.110101, "Педіатрія" - 7.110104, "Медико-профілактична справа" - 7.110105 напряму підготовки 1101 "Медицина". Вивчення судової медицини здійснюється впродовж VII-VIII семестрів 4-го року навчання, кінцеві цілі з дисципліни однакові для зазначених спеціальностей.

Програма складена у відповідності до наступних нормативних документів:

- освітньо-кваліфікаційної характеристики (ОКХ) і освітньо-професійної програми (ОПП) підготовки фахівців, затвердженими наказом МОН України від 16.04.03 за №239 "Про затвердження складових галузевих стандартів вищої освіти з напряму підготовки 1101 "Медицина";
- експериментального навчального плану, розробленого на принципах Європейської кредитно-трансферної системи (ECTS) і затвердженого наказом МОЗ України від 31.01.2005 за №52 "Про затвердження та введення нового навчального плану підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня "Спеціаліст" кваліфікації "Лікар" у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації України за спеціальностями "Лікувальна справа", "Педіатрія", "Медико-профілактична справа";
- рекомендацій щодо розроблення навчальних програм навчальних дисциплін, затверджених наказом МОЗ України від 24.03 2004 за №152 "Про затвердження рекомендацій щодо розроблення навчальних програм навчальних дисциплін" зі змінами та доповненнями, внесеними наказом МОЗ України від 12.10.2004 за №492 "Про внесення змін та доповнень до рекомендацій щодо розроблення навчальних програм навчальних дисциплін";
- наказу МОЗ України від 31.01.03 за №148 "Про заходи щодо реалізації положень Болонської декларації у системі вищої медичної та фармацевтичної освіти";
- інструкції про систему оцінювання навчальної діяльності студентів за умови кредитно-модульної системи організації навчального процесу (Медична освіта у світі та в Україні. Затверджено МОЗ України як навчальний посібник для викладачів, магістрів, аспірантів, студентів.// Київ: Книга плюс, 2005);
- Наказу МОЗ України від 19.10.2009 р. № 749 (зі змінами, внесеними наказом МОЗ України від 08.07.2010 р. №539).

Програма структурована на модуль, змістові модулі та теми.

Судова медицина як навчальна дисципліна

Судова медицина - галузь науки, яка вивчає питання медичного, біологічного та медико-криміналістичного характеру, що виникають у практичній діяльності органів правосуддя та судочинства.

Сучасна судова медицина вийшла далеко за межі прикладних знань. Окремі її розділи розроблені відповідно до кримінального та цивільного законодавства і викладаються тільки при вивченні судової медицини.

Необхідність оволодіння міцними знаннями з теорії та практики судової медицини обумовлена тим, що, згідно чинного законодавства, правоохоронні органи мають право залучати до виконання експертних функцій лікаря будь-якої спеціальності незалежно від того, на якому факультеті він одержав медичну освіту. У зв'язку з цим судово-медичні знання важливі для кожного лікаря, який у разі необхідності має вірно їх застосувати у практичній діяльності.

Програма із судової медицини для студентів медичних факультетів ВМНЗ складена з урахуванням сучасного стану судово-медичної науки, суміжних медичних та юридичних дисциплін.

Судова медицина:

- а) ґрунтується на знаннях, які студенти отримують при вивченні загально-біологічних та клінічних дисциплін, та й інтегрується з ними.
- б) надає основи знань щодо виконання лікарем функцій судового експерта згідно процесуального законодавства,
- в) надає вміння із встановлення факту біологічної смерті, опису трупа на місці його виявлення, опису тілесних ушкоджень та визначення їх виду, знаходження та опису речових доказів біологічного походження.

Організація навчального процесу здійснюється за кредитно-модульною системою відповідно до вимог Болонського процесу.

Програма дисципліни структурована на 1 модуль, до складу якого входять 9 змістових модулів, в яких 22 навчальні теми.

Модуль 1. Організація судово-медичної експертизи та загальні питання судової медицини. Судово-медичні засади експертизи насильницької та ненасильницької смерті.

Змістові модулі:

1. Предмет і завдання судової медицини. Історія її розвитку, процесуальні та організаційні основи судово-медичної експертизи. Правова регламентація лікарської, і, зокрема, судово-медичної діяльності.
2. Судово-медична танатологія.
3. Судово-медична експертиза потерпілих, звинувачуваних та інших осіб.
4. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від механічних чинників.
5. Судово-медична експертиза ушкоджень від дії інших фізичних факторів зовнішнього середовища.
6. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від дії хімічних речовин.
7. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від дії біологічних чинників.

8. Судово-медична експертиза речових доказів біологічного походження та медико-криміналістичні методи досліджень.

9. Судово-медична експертиза у справах з професійних та посадових правопорушень медичних працівників.

Обсяг навчального навантаження студентів описаний у кредитах ECTS, які зараховуються студентам при успішному засвоєнні ними відповідного модулю (залікового кредиту).

Кредитно-модульна система організації навчального процесу спонукає студентів до систематичного навчання впродовж семестру.

Видами навчальної діяльності студентів згідно з навчальним планом є: а) лекції; б) практичні заняття; в) самостійна робота студентів (СРС), в організації якої значну роль належить консультаціям викладачів. Тематичні плани лекцій, практичних занять, СРС забезпечують реалізацію у навчальному процесі всіх тем, які входять до складу змістових модулів.

Теми лекційного курсу розкривають проблемні питання відповідних розділів судової медицини та медичного законодавства. У лекційному курсі **/10 годин/** необхідно викладати новітні наукові дані з основних розділів судової медицини.

На аудиторних практичних заняттях **/ 50 годин/** максимальну кількість навчального часу необхідно виділяти для засвоєння знань з розділу, що вивчається.

Під час самостійної роботи на практичних заняттях студенти під керівництвом викладача вивчають основні об'єкти експертизи і проводять:

- дослідження трупа із складанням «Акту судово-медичного дослідження» та «Лікарського свідчення про смерть»;

- обстеження потерпілих, звинувачуваних та інших осіб.

- вирішують контрольні тестові завдання, ситуаційні задачі, проводять лабораторне дослідження речових доказів та описують макро- та мікропрепарати.

Дослідження трупа являється однією із обов'язкових навичок, які опрацьовують студенти під час вивчення судової медицини. Складений студентами Акт судово-медичного дослідження трупа обов'язково перевіряє викладач та проводить його оцінювання.

Навчальним планом передбачено також 30 годин для самостійної позааудиторної роботи студентів. Зміст такого виду самостійної роботи визначається кафедрою /курсом/ та затверджується на кафедральній навчально-методичній нараді. До педагогічного навантаження викладача ці години не враховуються.

Відповідно до своїх можливостей у своїй робочій навчальній програмі кафедра /курс/ визначає теми лекцій, практичних аудиторних занять та перелік тем, винесених для самостійного позааудиторного опрацювання.

Поточна навчальна діяльність студентів контролюється на практичних заняттях у відповідності з конкретними цілями.

Рекомендується застосовувати стандартизовані засоби діагностики рівня підготовки студентів: тести, розв'язування ситуаційних задач, трактування та оцінка результатів лабораторного дослідження, тощо.

Підсумковий модульний контроль проводять по завершенню вивчення модулю.

Оцінка успішності студента з дисципліни є рейтинговою і виставляється за багатобальною шкалою як середня арифметична оцінка засвоєння відповідних модулів і має визначення за системою ECTS та традиційною шкалою в Україні.

**Опис навчального плану з дисципліни „Судова медицина”
для студентів медичних факультетів**

Структура навчальної дисципліни	Кількість годин, з них			Рік навчання	Види контролю	
	Всього годин	Аудиторних				СПРС
		Лекцій	Практичних занять			
Розподіл навчального часу	90	10	50	30	4-й	
1 модуль: змістових модулів 10	90 годин, кредитів ECTS-3,0	10	50	30	Підсумковий модульний контроль	
В тому числі підсумковий модульний контроль засвоєння модуля	4		4			
Всього кредитів ECTS	3,0					
Тижневе навантаження	3 год/ 0,1 кредиту ECTS					

Примітка: 1 кредит ECTS – 30 годин. Аудиторне навантаження 67 %, СПРС - 33 %.

2. Мета вивчення навчальної дисципліни

Мета вивчення судової медицини – кінцеві цілі встановлені на основі ОПП підготовки лікаря за фахом відповідно до блоку її змістовного модулю. Опис цілей сформульовано через вміння у вигляді цільових завдань. На підставі кінцевих цілей до кожного модулю (змістового модулю) сформульовані конкретні цілі у вигляді певних умінь, цільових завдань, що забезпечують досягнення кінцевої мети вивчення дисципліни.

Кінцеві цілі вивчення дисципліни

1. Вміти описувати тілесні ушкодження за загальноприйнятою схемою їх опису.
2. Демонструвати вміння проводити огляд трупа на місці події.
3. Вміти встановлювати факт настання біологічної смерті.
4. Вміти описувати та вилучати речові докази біологічного походження під час огляду місця події.
5. Демонструвати вміння проводити судово-медичне дослідження трупа та встановлювати причину насильницької та ненасильницької смерті.
6. Демонструвати вміння проводити судово-медичне обстеження потерпілих, звинувачуваних та інших осіб.
7. Знати зміст нормативно-правових актів, які передбачають кримінальну відповідальність медичних працівників за професійно-посадові правопорушення та демонструвати вміння проводити їх аналіз.

3.Зміст програми

Модуль. Організація судово-медичної експертизи та загальні питання судової медицини. Судово-медичні засади експертизи насильницької та ненасильницької смерті.

Змістовий модуль 1. Предмет і завдання судової медицини. Історія її розвитку, процесуальні та організаційні основи судово-медичної експертизи.

Конкретні цілі

- Аналізувати етапи розвитку вітчизняної судової медицини, внесок окремих вчених на кожному етапі.
- Пояснювати засади організації судово-медичної експертизи в державі.
- Знати функцію структурних підрозділів бюро судово-медичної експертизи
- Аналізувати нормативно-правове забезпечення медичної діяльності.
- Інтерпретувати законодавчі норми стосовно призначення та проведення судово-медичної експертизи.

Тема 1. Предмет і завдання судової медицини. Історія її розвитку

Судова медицина, визначення поняття, її зміст та завдання. Значення судової медицини в системі вищої медичної освіти. Судово-медична експертиза, її роль в роботі правоохоронних органів та охорони здоров'я.

Становлення судової медицини та судово-медичної експертизи. Етапи розвитку судової медицини, особливості сучасного V етапу. Внесок визначних вітчизняних та українських судових медиків – С.А.Громова, П.А.Мінакова, М.С.Бокаріуса, М.В.Попова, М.І.Райського, М.І.Авдєєва, В.М.Смольянінова, Ю.С.Сапожникова, І.А.Концевич, А.Ф.Рубіжанського, А.М.Фадєєва, Кононенко В.І, Зорина Б.М. в розвиток теорії та практики судової медицини. Наукові досягнення кафедр /курсів / судової медицини.

Тема 2. Організаційно-процесуальні засади проведення судово-медичної експертизи в Україні

Судово-медична експертиза як один з різновидів судових експертиз та доказів у судовому процесі. Нормативно-правові акти, що регламентують проведення судово-медичних експертиз – Закон “Про судову експертизу”, “Основи законодавства України про охорону здоров'я”, кодекси, доповнення та зміни до закону “Про підприємництво”, наказ №6 “Про організацію судово-медичної експертизи в Україні”/1995/.

Поняття про судово-медичну експертизу, обов'язкове її призначення. Види експертиз, одноосібне, комісійне та комплексне її проведення.

Структура судово-медичної служби в Україні. Поняття про інстанційність державної судово-медичної служби. Бюро судово-медичної експертизи як організаційна ланка державної судово-медичної служби, його структура та функції підрозділів.

Поняття про судового експерта, судово-медичного експерта, спеціаліста у галузі судово-медичної експертизи, їх обов'язки, права та відповідальність. Гарантії незалежності судового експерта. Роль судово-медичного експерта в досудовому слідстві, дізнанні та його участь у судовому засіданні.

Об'єкти судово-медичної експертизи – трупи, потерпілі, звинувачувані та інші особи, речові докази, медична документація.

Регламентація проведення судово-медичних експертиз та судово-медичних досліджень, документація, її структура порядок складання.

Змістовий модуль 2. Судово-медична танатологія

Конкретні цілі

- Вміти констатувати факт настання біологічної смерті.
- Демонструвати вміння проводити огляд трупа на місці події, знаходити, описувати та вилучати речові докази біологічного походження.
- Проводити судово-медичний розтин трупа, формулювати причину ненасильницької смерті та виписувати „Лікарське свідоцтво про смерть”.
- Знати особливості судово-медичної експертизи трупа новонародженого та нагло померлої особи.

Тема 3. Судово-медична танатологія. Огляд трупа на місці події. Судово-медичний розтин трупа, його демонстрація

Поняття про танатологію. Вчення про смерть у судовій медицині. Концепції смерті: смерть клітини, органу, організму. Судово-медична класифікація смерті. Смерть насильницька та ненасильницька. Роль та межі компетенції судово-медичного експерта при встановленні роду насильницької смерті.

Вмирання та його етапи. Термінальний стан і його судово-медичне значення, мозкова смерть. Констатація факту смерті, її ознаки та їх визначення, уявна смерть.

Діагностика клінічної і біологічної смерті, ймовірні та вірогідні /абсолютні/ ознаки смерті. Зміни, які настають в органах і тканинах після смерті. Переживання тканин та судово-медичне значення суправітальних реакцій.

Ранні трупні ознаки: охолодження тіла, трупне висихання, трупні плями: стадії і термін їх розвитку, методи дослідження. Трупне залякання, механізм розвитку і засоби виявлення.

Пізні трупні ознаки. Процес гниття трупа, його сутність; вплив різноманітних факторів на розвиток процесів гниття. Ентомофауна трупа. Особливості гниття окремих органів і тканин.

Природна консервація трупів: муміфікація, жировіск, торф'яне дублення, промерзання. Засоби штучної консервації трупів. Пошкодження і знищення трупів комахами, тваринами.

Судово-медичне встановлення давності настання смерті.

Огляд трупа на місці його знайдення. Правова регламентація огляду місця події. Організація огляду, його учасники. Стадії огляду – статична та динамічна. Завдання та функції спеціаліста в галузі судово-медичної експертизи під час огляду трупа на місці його виявлення. Порядок та методика огляду трупа. Виявлення, опис, вилучення та пакування речових доказів біологічного походження для подальшого їх дослідження. Документація, яку складають під час огляду місця події.

Судово-медична експертиза трупа (демонстрація).

Категорії трупів, які підлягають судово-медичній експертизі /дослідженню/. Правила і техніка судово-медичного дослідження трупів. Правова регламентація судово-медичної експертизи трупів. Питання, які вирішують під час розтину трупів. Особливості судово-медичного розтину трупа.

Особливості дослідження трупів невідомих осіб /антропометрія, словесний портрет, особливі ознаки, дактилоскопія, зубна формула тощо/, розчленованих, скелетованих трупів та кісткових залишків. Особливості розтину при підозрі на ураження радіоактивними речовинами, бойовими отруйними речовинами, при захворюванні на особливо небезпечні інфекції та ВІЛ. Особливості дослідження ексгумованих трупів.

Питання, які вирішують під час дослідження трупів.

Тема 4. Судово-медична експертиза трупа у випадку наглої смерті. Самостійний розтин трупа

Поняття про наглу смерть та її фактори ризику. Основна мета та завдання, які вирішують під час судово-медичного дослідження трупів. Причини та генез наглої смерті у різних вікових групах. Особливості дослідження трупів нагло померлих осіб.

Діагностика наглої смерті при захворюваннях серцево-судинної системи, органів дихання, травлення, центральної нервової та сечостатевої систем; при вагітності, під час пологів, від інфекційних захворювань.

Раптова смерть у дитячому віці: основні причини, діагностика; синдром раптової дитячої смерті.

Використання лабораторних досліджень – гістологічного, гістохімічного, ангиографічного, полум'яно-фотометричного, біохімічного, бактеріологічного для обґрунтування причини смерті.

Раптова смерть за особливих обставин: на фоні травми, під час лікувальних процедур, занять спортом.

Визначення танатогенезу при поєднанні різних нозологічних форм захворювань та травми: встановлення основної причини смерті, її діагностика. Значення аналізу раптової смерті для підвищення якості лікувально-профілактичної допомоги населенню.

Поняття про причину смерті. Встановлення причини та генезу смерті. Документація, яку складають при судово-медичній експертизі /дослідженні/ трупів. Принципи побудови судово-медичного діагнозу та експертних висновків. Лікарське свідоцтво про смерть.

Тема 5. Судово-медична експертиза трупів новонароджених

Особливості судово-медичної експертизи /дослідження/ та техніки розтину трупів новонароджених. Встановлення новонародженості, доношеності, зрілості, живонародженості, життєздатності та довготривалості життя після пологів. Використання результатів інструментальних та лабораторних методів досліджень - гістологічного, рентгенологічного, біохімічного для обґрунтування судово-медичного висновку. Причини смерті плода і новонародженого: до, під час та після пологів. Дітовбивство: активне та пасивне.

Змістовий модуль 3. Судово-медична експертиза потерпілих, звинувачуваних та інших осіб

Конкретні цілі

1. Вміти проводити огляд потерпілої особи з приводу тілесних ушкоджень.
2. Вміти описувати тілесні ушкодження.
3. Деменструвати вміння з визначення ступеня тяжкості тілесного ушкодження, відсотку втрати загальної працездатності.
4. Знати особливості судово-медичної експертизи з приводу спірних статевих станів та статевих злочинів.

Тема 6. Судово-медична експертиза встановлення ступеню тяжкості тілесних ушкоджень, стану здоров'я та віку

Приводи до судово-медичної експертизи потерпілих, звинувачуваних та інших осіб, її організація, особливості проведення і документація.

Судово-медична експертиза з приводу наявності на потерпілому тілесних ушкоджень. Визначення видів пошкоджень, давності нанесення та ступеня їх тяжкості.

Юридична класифікація тілесних ушкоджень за ступенем їх тяжкості відповідно до КК України. Тяжкі тілесні ушкодження. Ушкодження середньої тяжкості. Легкі тілесні ушкодження. Критерії тяжкості тілесних ушкоджень відповідно до діючих “Правил судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень”. Побої, мордування.

Особливості проведення експертизи визначення наявності та ступеня втрати працездатності.

Експертиза стану здоров'я: симуляція, агравація, дисимуляція, штучні хвороби, самоушкодження / калічення членів/.

Значення медичних документів, слідчих матеріалів при встановленні умов, за яких було заподіяно травму.

Експертиза визначення віку, приводи та критерії визначення віку, методи дослідження.

Тема 7. Судово-медична експертиза спірних статевих станів та статевих злочинів

Особливості проведення експертизи у випадках спірних статевих станів. Визначення статі. Встановлення порушення цілості дівочої пліви. Встановлення статевої зрілості, статевої репродуктивної здатності, минулих пологів. Встановлення минулого викидня /аборту/.

Судово-медична експертиза статевих злочинів. Статеві злочини, за вчинення яких передбачена кримінальна відповідальність. Згвалтування: встановлення факту статевого акту, ознак фізичного насильства, безпорадного стану. Експертиза постраждалої особи та особи, підозрюваної у скоєнні злочину. Експертиза випадків статевої близькості з особами, які не досягли статевої зрілості. Розбещення неповнолітніх. Експертиза насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом. Експертиза навмисного зараження венеричною хворобою та ВІЛ інфекцією. Особливості їх проведення.

Змістовий модуль 4. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від механічних чинників

Конкретні цілі

- Вміти визначати вид тілесного ушкодження.
- Вміти описувати тілесні ушкодження, що виникли від дії механічних чинників.
- Вміти визначати причину насильницької смерті.
- Вміти виписувати „Лікарське свідоцтво про смерть”
- Формулювати питання, які можуть бути вирішені під час проведення судово-медичної експертизи трупа.

Тема 8. Загальні питання судово-медичної травматології

Визначення понять "травма", "ушкодження". Класифікація ушкоджень залежно від діючого фактора, характеру та ступеня тяжкості. Анатомічні та функціональні травми. Особливості описання тілесних ушкоджень.

Ушкодження тупими предметами, їх класифікація. Механізм дії тупих предметів та характер ушкоджень, які виникають від їх дії.

Садна, синяки, забій тканин, забиті рани, переломи кісток, розриви та відриви внутрішніх органів, відокремлення та розчавлення частин тіла, їх морфологічна характеристика та судово-медичне значення. Ушкодження тканин обличчя, кісток, зубів, ротової порожнини. Ушкодження зубами. Можливості визначення виду тупого твердого предмета і механізму його дії на підставі особливостей ушкоджень.

Особливості ушкоджень, які виникають у разі падіння з висоти, на площину - при прискоренні та без нього. Їх диференціальна діагностика.

Тема 9. Судово-медична експертиза травматизму та транспортної травми

Травматизм та його види. Судово-медичні особливості різних видів травматизму. Класифікація транспортної травми. Автомобільна травма та основні її види. Зв'язок фаз автомобільної травми з механізмом виникнення ушкоджень. Особливості огляду місця ДТП. Травма від зіткнення людини з автомобілем, який рухається. Травма від переїзду колесом автомобіля. Травма в кабіні автомобіля; травма внаслідок падіння з кузова; травма в результаті здавлювання тіла між автомобілем та нерухомим предметом. Мотоциклетна травма, особливості ушкоджень. Залізнична травма, її види та особливості ушкоджень. Травма на водному транспорті. Авіаційна травма та її види; особливості судово-медичної експертизи та її значення для встановлення причини авіаційної катастрофи. Виробнича /промислова та сільськогосподарська/ та спортивна травми.

Тема 10. Ушкодження гострими предметами

Види гострих предметів, механізм заподіяння ушкодження. Морфологічні особливості різаних, колотих, колото-різаних, рубаних та пиляних ран. Питання, які виникають при судово-медичному дослідженні цих ушкоджень. Можливості встановлення механізму дії та ідентифікації гострих предметів. Особливості ушкоджень, заподіяних власною та сторонньою рукою.

Зажиттєва реакція на ушкодження / місцева та загальна/; сучасні методи визначення зажиттєвості та давності спричинення ушкоджень.

Вирішення питання про можливість смертельно поранених до самостійних цілеспрямованих дій.

Причини смерті від механічної травми, зумовленої дією тупих та гострих предметів, їх судово-медичне визначення.

Тема 11. Судово-медична експертиза вогнепальних ушкоджень

Поняття про вогнестрільні ушкодження. Вогнепальна зброя, її види. Патрон та його складові частини. Механізм пострілу: головна балістична хвиля, вбивча сила кулі. Пояси дії кулі залежно від їх кінетичної енергії; гідродинамічна дія кулі. Устрій бойового патрона, механізм дії снаряду на одяг, тканини і органи залежно від відстані пострілу. Додаткові фактори пострілу. Ознаки пострілу впритул. Значення відбитка дульного зрізу та механізм його утворення. Постріл на близькій відстані, його ознаки. Постріл на неблизькій відстані. Визначення вхідного та вихідного кульових отворів при пострілах на різних відстанях на одязі та шкірі. Особливості вогнестрільних ушкоджень на одязі із синтетичного матеріалу. Ушкодження з мисливської зброї. Особливості вогнестрільного ранового каналу /сліпий, наскрізний, зміщений, напівколовий, коловий / у разі його проходження крізь різні органи і тканини. Можливості встановлення напряму пострілу при проходженні кулі крізь плоскі, трубчасті кістки та паренхіматозні органи. Діагностика вогнестрільних ушкоджень із сучасної вогнепальної зброї. Ушкодження з газової зброї.

Ушкодження від гранат, запалів, мін, снарядів, вибухових речовин. Можливості визначення виду зброї, боєприпасів за характером ушкоджень.

Спеціальні методи досліджень, які застосовують при експертизі вогнестрільної травми: гістологічні, хімічні, рентгенологічні, фотографічні, спектрографічні, контактнo-дифузійні, безпосередня мікроскопія, фотографування в інфрачервоних променях тощо.

Особливості огляду місця події і значення слідчого експерименту для вирішення питань, поставлених слідчими органами при розслідуванні справ, пов'язаних з експертизою вогнестрільних ушкоджень.

Тема 12. Судово-медична експертиза механічної асфіксії

Поняття про гіпоксію, асфіксію та механічну асфіксію. Клінічна картина вмирання при асфіксії, стадії перебігу. Післяасфіксійний стан. Патоморфологічні зміни після смерті від механічної асфіксії /так звані загальноасфіктичні ознаки/.

Класифікація механічної асфіксії. Повішення, зашморги, їх види та варіанти накладання. Генез смерті при повішенні, діагностика смерті від повішення; видові ознаки. Різниця між зажиттєвою та післясмертною странгуляційною борозною. Встановлення механізму виникнення ушкоджень на тілі.

Задушення петлею, видові ознаки, особливості ходу странгуляційної борозни. Діагностика смерті від задушення петлею. Ознаки боротьби та самооборони.

Задушення руками, морфологічні ознаки та діагностика цього виду механічної асфіксії залежно від особливостей механічного фактора - м'який предмет чи руки.

Рід насильницької смерті при цих видах асфіксії.

Асфіксія від попадання сторонніх предметів та блювотних мас у дихальні шляхи. Аспірація компактними та сипучими речовинами. Діагностика зажиттєвості попадання сторонніх предметів у дихальні шляхи. Рід насильницької смерті.

Здавлення грудей і живота, генез смерті, морфологічні ознаки цього виду асфіксії.

Утоплення: механізм смерті, видові ознаки, ознаки перебування трупа у воді, лабораторні методи дослідження при діагностиці утоплення.

Смерть у воді, не пов'язана з утопленням. Ушкодження на трупі, який перебував у воді. Встановлення строку перебування трупа у воді. Рід насильницької смерті.

Змістовий модуль 5. Судово-медична експертиза ушкоджень від дії інших фізичних факторів зовнішнього середовища

Конкретні цілі

- Вміти визначати вид тілесного ушкодження у разі дії крайніх температур, різко зміненого барометричного тиску, електрики, променевої енергії
- Вміти описувати тілесні ушкодження, що виникли від дії цих чинників.
- Вміти визначати причину насильницької смерті.
- Виписувати „Лікарське свідоцтво про смерть”.
- Формулювати питання, які можуть бути вирішені під час проведення судово-медичної експертизи трупа.

Тема 13. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від дії крайніх температур

Місцева та загальна дія високої температури. Опіки, які спричинені полум'ям, розпеченим предметом, гарячою рідиною та паром, їх морфологічна характеристика. Визначення дії ушкоджувального фактора, площі та ступеня опіків. Наслідки опіків. Питання, які вирішують при експертизі опіків. Особливості експертизи обвуглених трушів, визначення зажиттєвості потрапляння тіла в полум'я. Причини смерті від дії високої температури та в різних стадіях опікової хвороби.

Загальна дія високої температури на організм. Тепловий та сонячний удари. Особливості діагностики.

Загальна та місцева дія низької температури. Смерть від переохолодження організму та його ознаки на трупі. Умови, які спричинюють смерть від переохолодження. Генез смерті. Замерзання трупа.

Тема 14. Судово-медична експертиза ушкоджень від дії атмосферної та технічної електрики

Судово-медична експертиза смерті від дії технічного електричного струму. Механізм дії технічного електричного струму на організм людини. Умови, які впливають на наслідки електротравми. Генез смерті при електротравмі. Особливості огляду місця події. Електрична мітка входу та виходу струму з організму; інші ознаки дії струму. Лабораторні методи дослідження електромітки Ураження атмосферою електрикою. Причини смерті при електротравмі.

Тема 15. Судово-медична експертиза ушкоджень від дії променевої енергії

Судово-медична експертиза при ураженні іонізуючим випромінюванням. Дія іонізуючого випромінювання на організм людини. Променева хвороба. Дія малих доз іонізуючого випромінювання на організм. Особливості дослідження трупа. Причини смерті та їх судово-медична діагностика.

Судово-медична експертиза ушкодження від дії лазерного випромінювання. Особливості дії лазера на біологічні тканини. Лазерний термічний опік, лазерні рани.

Тема 16. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від дії різко зміненого барометричного тиску

Дія різкозміненого /зниженого або підвищеного/ тиску газового середовища на організм /баротравма/, декомпресійна хвороба. Розлад здоров'я та смерть при змінах парціального тиску газів.

Змістовий модуль 6. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від дії хімічних речовин

Конкретні цілі

- Вміти визначати вид тілесного ушкодження від дії хімічних речовин та складати його опис.
- Вміти визначати причину насильницької смерті.
- Виписувати „Лікарське свідоцтво про смерть”.
- Вміти вилучати об’єкти для проведення судово-токсикологічного дослідження.
- Інтерпретувати результати судово-токсикологічного дослідження.
- Визначати ступінь алкогольного сп’яніння.

Тема 17. Загальні відомості про отрути, механізм їх дії та основи судово-медичної діагностики отруєнь

Поняття про отрути та отруєння. Умови дії отрут. Розподіл отрут в організмі. Вплив просторового, часового та концентраційного фактора. Критичні органи при отруєннях. Рецептори токсичності. Перебіг отруєнь. Механізм звикання до отрут. Особливості огляду місця події при підозрі на смерть від отруєння. Вимоги до судово-медичного дослідження трупа у разі підозри на отруєння.

Судово-медичні джерела діагностики отруєнь: обставини справи, результати життєвого токсикологічного аналізу, особливості клінічного перебігу розладу здоров’я, судово-медичний розтин трупа, судово-токсикологічне дослідження, судово-гістологічне, ботанічне та бактеріологічне дослідження, фармакологічна проба. Правила вилучення органів і тканин трупа для лабораторних досліджень.

Тема 18. Судово-медична діагностика отруєнь різними групами отрут

Класифікація отрут. Характеристика і судово-медична діагностика отруєнь корозійними отрутами /їдкі кислоти й луги, феноли/; кров'яними /окис вуглецю, метгемоглобінотворювачі/; деструктивними /солі важких металів та металоїдів - ртуть, мідь, свинець, талій, миш'як, фосфор/ і нервово-функціональними /ціаністи сполуки, снодійні, алкалоїди, наркотики, сірководень, вуглекислота, отрутохімікати — фосфор та хлорорганічні сполуки/.

Отруєння етиловим спиртом: його дія на організм, токсикокінетика, стадії резорбції та елімінації. Смертельна доза. Визначення кількості випитих спиртних напоїв. Кількісне визначення алкоголю в крові та сечі, методи дослідження. Можливості зміни концентрації алкоголю в тканинах трупа. Судово-медична діагностика смерті від алкогольної інтоксикації.

Отруєння технічними рідинами, що містять спирти: метиловий, амиловий, антифриз, дихлоретан, тетраетилсвинець; їх характеристика та виявлення.

Профілактичні заходи в боротьбі з алкоголізмом та пияцтвом. Визначення ступеня алкогольного сп'яніння. Визначення факту алкогольного сп'яніння за видихуванним повітрям: якісні методи виявлення алкоголю у видиху, використання сучасних аналізаторів парів алкоголю.

Судово-медична експертиза смерті від вживання наркотиків. Сучасні особливості наркоманій. Перебіг наркотичного сп'яніння. Великий наркоманічний синдром. Судово-медична діагностика смерті від передозування опію, морфіну, героїну, кокаїну, канабіоїдів. Наркотичні гриби.

Судово-медична класифікація харчових отруєнь та їх походження. Бактеріальне та небактеріальне /отруйні рослини, гриби, ягоди, насіння, коріння/, їх характеристика та визначення. Особливості судово-медичної експертизи при розслідуванні харчових отруєнь.

Змістовий модуль 7. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від дії біологічних чинників

Конкретні цілі

- Знати особливості розладу здоров'я у разі дії біологічних чинників.
- Визначати причину насильницької смерті.
- Виписувати „Лікарське свідоцтво про смерть”.
- Вміти вилучати об'єкти для проведення судово-медичної експертизи.
- Формулювати питання, які можуть бути вирішені під час проведення судово-медичної експертизи речових доказів біологічного походження.

Тема 19. Судово-медична експертиза у разі розладу здоров'я внаслідок дії біологічного чинника

Харчове отруєння та харчова токсикоінфекція. Справжні та несправжні харчові отруєння. Харчові токсикоінфекції та бактеріальні інтоксикації. Харчові мікотоксикози.

Розлад здоров'я від дії бактерій, вірусів, грибків, пріонів.

Особливості судово-медичної експертизи. Джерела діагностики.

Змістовий модуль 8. Судово-медична експертиза речових доказів біологічного походження та медико-криміналістичні методи досліджень

Конкретні цілі

- Вміти визначати метод лабораторного дослідження для вирішення поставлених питань.
- Знати теоретичні засади лабораторних досліджень та демонструвати вміння інтерпретації їх результатів.
- Вміти описувати речові докази біологічного походження, передусім, всліди крові на місці пригоди.
- Знати правила вилучення речових доказів біологічного походження з місця їх розташування.
- Формулювати питання, які можуть бути вирішені під час проведення судово-медичної експертизи речових доказів біологічного походження.

Тема 20. Судово-медична експертиза речових доказів біологічного походження

Поняття про речові докази, їх значення в розкритті злочину проти життя та здоров'я особи. Роль лікаря-спеціаліста в галузі судово-медичної експертизи у виявленні, описанні, вилученні, пакуванні речових доказів та направленні їх на дослідження.

Організація проведення експертизи / дослідження/ речових доказів, у тому числі й біологічного походження.

Судово-медична експертиза крові. Різновиди слідів крові на місці події, механізм їх утворення. Питання, які можуть бути вирішеними при експертизі слідів крові.

Сучасні методи встановлення наявності крові. Попереднє визначення наявності крові за кольором сліду крові, при дослідженні в ультрафіолетовому випромінюванні, із застосуванням реакцій, заснованих на каталазних та пероксидазних властивостях крові, проби з люмінолом.

Доказове визначення наявності крові – спектральне дослідження, мікрокристалічні реакції, флюоресцентна мікроскопія, біохімічне визначення гемоглобіну, використання діагностичних смужок “Гемофан”.

Визначення видової, групової і статевої належності крові. Сучасні відомості про групи крові - еритроцитарні, лейкоцитарні, тромбоцитарні, сироваткові, ферментні. Визначення групи крові за системою АВО. Особливості застосування груп крові для вирішення питання про індивідуальну належність крові. Генотипоскопія /генотипоскопічна експертиза/, її можливості, полімеразна ланцюгова реакція.

Дослідження крові для визначення походження крові від немовляти, вагітної тощо.

Експертиза спірного батьківства, материнства, заміни дітей.

Експертиза сім'яних плям, волосся, потожирових слідів, менструальної рідини, молозива, слини.

Сучасні можливості цитологічних експертиз /досліджень/ органів, тканин та виділень.

Тема 21. Судово-медико-криміналістичні дослідження об'єктів судово-медичної експертизи

Об'єкти та питання, які вирішують під час експертизи. Методи досліджень. Експертні можливості при проведенні експертизи у випадках ушкоджень тупими твердими, гострими предметами, вогнепальною зброєю, технічним струмом. Ідентифікація особи та методи для її проведення.

Змістовий модуль 9. Судово-медична експертиза у справах з професійних та посадових правопорушень медичних працівників

Конкретні цілі

- Знати причини несприятливих наслідків в медичній практиці.
- Знати професійно-посадові правопорушення медичних працівників.
- Знати функції лікаря та вміти їх виконувати під час участі у проведенні комісійних судово-медичних експертиз з приводу несприятливих наслідків у медичній практиці.

Тема 22. Судово-медична експертиза у справах з професійних та посадових правопорушень медичних працівників

Несприятливі результати лікування хворих. Лікарські помилки. Нещасні випадки. Проведення експертизи дефектів надання медичної допомоги. Ятрогенна патологія: визначення, актуальність і основні причини виникнення ятрогеній; класифікація ятрогеній, місце ятрогенної патології в структурі несприятливих результатів медичних втручань.

Призначення, організація і проведення комісійної судово-медичної експертизи у разі професійних і посадових правопорушень медичного персоналу. Використання матеріалів експертиз для профілактики правопорушень серед медичних працівників і покращання якості лікувально-профілактичної допомоги населенню.

**Орієнтовна структура залікового кредиту – модулю
„Організація судово-медичної експертизи та загальні питання судової медицини.
Судово-медичні засади експертизи насильницької та ненасильницької смерті”**

№	Тема	Лекції	Практ.	СРС
	Змістовий модуль 1. Предмет і завдання судової медицини. Історія її розвитку, процесуальні та організаційні основи судово-медичної експертизи.			
1	Тема 1. Предмет і завдання судової медицини. Історія її розвитку.			1
2	Тема 2. Організаційно-процесуальні засади проведення судово-медичної експертизи в Україні.		3	
	Змістовий модуль 2. Судово-медична танатологія			
1	Тема 3. Судово-медична танатологія. Огляд трупа на місці події. Судово-медичний розтин трупа та його демонстрація. Складання Акту судово-медичного дослідження трупа.	2	3	2
2	Тема 4. Судово-медична експертиза трупа у випадку наглої смерті. Самостійний розтин трупа. Складання Акту судово-медичного дослідження трупа.		3	2
3	Тема 5. Судово-медична експертиза трупів новонароджених.		3	2
	Змістовий модуль 3. Судово-медична експертиза потерпілих, звинувачуваних та інших осіб.			
1	Тема 6. Судово-медична експертиза встановлення ступеню тяжкості тілесних ушкоджень, стану	2	3	1

	здоров'я та віку.			
2	Тема 7. Судово-медична експертиза спірних статевих станів та статевих злочинів.		3	1
	Змістовий модуль 4. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від механічних чинників			
1	Тема 8. Загальні питання судово-медичної травматології. Ушкодження тупими предметами	2	3	1
2	Тема 9. Судово-медична експертиза травматизму та транспортної травми		3	2
3	Тема 10. Ушкодження гострими предметами		3	1
4	Тема 11. Судово-медична експертиза вогнепальних ушкоджень		3	1
5	Тема 12. Судово-медична експертиза механічної асфіксії		3	1
	Змістовий модуль 5. Судово-медична експертиза ушкоджень від дії інших фізичних факторів зовнішнього середовища			
1	Тема 13. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від дії крайніх температур		3	1
2	Тема 14. Судово-медична експертиза ушкоджень від дії атмосферної та технічної електрики		1,5	1
3	Тема 15. Судово-медична експертиза ушкоджень від дії променевої енергії		1,5	1
4	Тема 16. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від дії різко зміненого барометричного тиску			1
	Змістовий модуль 6. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від дії хімічних речовин			
1	Тема 17. Загальні відомості про отрути, механізм їх дії та основи судово-медичної діагностики отруєнь	1		1
2	Тема 18. Судово-медична діагностика отруєнь різними групами отрут	1		1
	Змістовий модуль 7. Судово-медична експертиза розладу здоров'я та смерті від дії біологічних чинників			
1	Тема 19. Судово-медична експертиза у разі розладу здоров'я внаслідок дії біологічного чинника			1
	Змістовий модуль 8. Судово-медична експертиза речових доказів біологічного походження та медико-криміналістичні методи досліджень			
1	Тема 20. Судово-медична експертиза речових доказів біологічного походження	2	3	1
2	Тема 21. Судово-медико-криміналістичні дослідження об'єктів судово-медичної експертизи		3	1
	Змістовий модуль 9. Судово-медична експертиза у справах з професійних та посадових правопорушень медичних працівників			
1	Тема 22. Судово-медична експертиза у справах з професійно-посадових правопорушень медичних працівників		3	1

	Підсумковий модульний контроль		2	5
	Усього годин	10	50	30
	Кредитів ECTS		3,0	

Аудиторна робота - 67 %, СПРС - 33 %

Тематичний план лекцій

№	Тема	Кількість годин
1	Загальні питання судово-медичної танатології. Процес вмирання та смерть. Клінічна та біологічна смерть, їх діагностика. Ранні та пізні трупні явища. Діагностика давності настання смерті. Огляд трупа на місці його виявлення. Завдання лікаря-спеціаліста в галузі судової медицини під час огляду трупа на місці його виявлення.	2
2	Судово-медична експертиза встановлення ступеню тяжкості тілесних ушкоджень, стану здоров'я та віку. Експертиза спірних статевих станів та статевих злочинів.	2
3	Загальні питання судово-медичної травматології. Фактори зовнішнього середовища, від дії яких виникають травми. Наслідки травм. Опис ушкоджень. Ушкодження тупими предметами. Класифікація тупих предметів. Синці, садна, забиті рани. Переломи кісток. Загальні питання черепно-мозкової травми.	2
4	Судово-медична токсикологія: загальні відомості про отрути та отруєння, класифікація отрут, діагностика отруєнь їдкими, кров'яними, деструктивними, нервово-функціональними отрутами. Судово-медична діагностика алкогольної інтоксикації. Експертиза смерті від наркотиків.	2
5	Судово-медична експертиза речових доказів. Загальні відомості про речові докази. Роль лікаря-спеціаліста в галузі судово-медично експертизи у виявленні речових доказів під час огляду місця події, їх описання та вилучення. Судово-медична експертиза крові та сперми.	2
Разом		10

Тематичний план практичних занять

№	Тема	Кількість годин
1	Організаційно-процесуальні засади проведення судово-медичної експертизи в Україні.	3
2	Судово-медична танатологія. Огляд трупа на місці події. Судово-медичний розтин трупа у випадку насильницької смерті. Демонстрація розтину. Складання Акту судово-медичного розтину трупа.	3
3	Судово-медична експертиза трупа у випадку наглої смерті. Самостійний розтин. Складання Акту судово-медичного розтину трупа.	3
4	Судово-медична експертиза трупів новонароджених	3
5	Судово-медична експертиза встановлення ступеню тяжкості тілесних ушкоджень, стану здоров'я та віку.	3
6	Судово-медична експертиза спірних статевих станів та статевих злочинів.	3

7	Загальні питання судово-медичної травматології. Ушкодження тупими предметами. Судово-медичне обґрунтування механізму травми та причини смерті від дії тупих предметів	3
8	Судово-медична експертиза транспортної травми	3
9	Ушкодження гострими предметами. Судово-медичне обґрунтування механізму травми та причини смерті від дії гострих предметів	3
10	Судово-медична експертиза вогнепальних ушкоджень. Судово-медичне обґрунтування механізму травми та причини смерті від дії вогнепальної зброї	3
11	Судово-медична експертиза механічної асфіксії. Судово-медичне обґрунтування механізму травми та причини смерті від різних видів механічної асфіксії	3
12	Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від дії крайніх температур	3
13	Судово-медична експертиза ушкоджень від дії атмосферної та технічної електрики. Судово-медична експертиза ушкоджень від дії променевої енергії	3
14	Судово-медична експертизи речових доказів біологічного походження	3
15	Судово-медико-криміналістичні дослідження об'єктів судово-медичної експертизи	3
16	Судово-медична експертиза у справах з професійно-посадових правопорушень медичних працівників	3
17	Підсумковий модульний контроль	2
	Разом	50

Види самостійної роботи студентів та її контроль

№	Тема	Кільк годин	Вид контролю
1.	Підготовка до практичних занять – теоретична підготовка та опрацювання практичних навичок	20	Поточний контроль на практичних заняттях
2	Самостійне опрацювання тем, які не увійшли до плану аудиторних занять		
	Предмет і завдання судової медицини. Історія її розвитку.	1	Підсумковий модульний контроль
	Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від дії різко зміненого барометричного тиску.	1	
	Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від дії біологічних чинників.	1	
	Загальні відомості про отрути, механізм їх дії та основи судово-медичної діагностики отруєнь.	1	
	Судово-медична діагностика отруєнь різними групами отрут.	1	
		5	

	Підготовка до підсумкового модульного контролю	5	
Разом		30	

Розподіл балів, присвоюваних студентам

№	Модуль (поточна навчальна діяльність)	Максимальна кількість балів
	Змістовий модуль 1	
1	Тема 2	7
	Змістовий модуль 2	
2	Тема 3	7
3	Тема 4	7
4	Тема 5	7
	Змістовий модуль 3	
5	Тема 6	7
6	Тема 7	7
	Змістовий модуль 4	
7	Тема 8	7
8	Тема 9	7
9	Тема 10	7
10	Тема 11	7
11	Тема 12	7
	Змістовий модуль 5	
12	Тема 13	7
13	Тема 14,15	7
	Змістовий модуль 8	
14	Тема 20	7
15	Тема 21	7
	Змістовий модуль 9	
16	Тема 22	7
	Перевірка Акту судово-медичного дослідження трупа	8
	Разом за змістові модулі (навчальні теми)	120
	Підсумковий модульний контроль	80
	Разом сума балів	200

Примітка: при засвоєнні теми за традиційною системою студент отримує такі бали: „5” - 6 балів, „4” – 4 бали, „3” – 2 бали, „2” – 0 балів.

За поточну навчальну діяльність студент максимально може отримати 120 балів.

Студента допускають до підсумкового модульного контролю за умови виконання ним вимог навчальної програми та отримання за поточну навчальну діяльність не менше, ніж 56 балів, в тому числі 48 балів за поточну навчальну діяльність та 8 балів за Акт судово-медичного дослідження трупа.

Підсумковий модульний контроль зараховують студенту, якщо ним була набрано не менш, ніж 50 балів з 80 балів.

Перелік питань для підготовки студентів до підсумкового модульного контролю

Модуль. Організація судово-медичної експертизи та загальні питання судової медицини. Судово-медичні засади експертизи насильницької та ненасильницької смерті”

Змістовий модуль 1. Предмет і завдання судової медицини. Історія її розвитку, процесуальні та організаційні основи судово-медичної експертизи

1. Судова медицина як наука. Судово-медична експертиза. Експерт, судово-медичний експерт, лікар-експерт.
2. Етапи розвитку судової медицини. Особливості сучасного V етапу.
3. Роль судово-медичної експертизи в роботі органів правосуддя та охорони здоров'я.
4. Внесок видатних вчених: професорів Мінакова П.А., Громова С.О., Бокаріуса М.С., Райського М.І., Оболонського М.О., Попова М.В., Сапожникова Ю.С., Концевич І.О., Рубіжанського А.Ф., Фаддєєва А.М. в розвиток судової медицини.
5. Організація судово-медичної служби в Україні відповідно до чинного законодавства. Нормативно-правові акти, що регламентують проведення судово-медичної експертизи.
6. Організація судово-медичної служби в Україні. Структура бюро судово-медичної експертизи. Функції його підрозділів.
7. Права, обов'язки та відповідальність судово-медичного експерта та лікаря-експерта при виконанні ним експертних функцій. Гарантії незалежності експерта.
8. Об'єкти та види судово-медичних експертиз. Організація проведення судово-медичних експертиз та досліджень: їх призначення, документація та її складові.

Змістовий модуль 2. Судово-медична танатологія

1. Трупи, які підлягають судово-медичному розтину. Судово-медичний та патологоанатомічний розтин, їх особливості.
2. Поняття "смерть". Судово-медична класифікація смерті. Визначення категорії, виду та роду смерті. Роль судово-медичного експерта у встановленні роду насильницької смерті.
3. Поняття про танатологію. Загальна, спеціальна та молекулярна танатологія.
4. Патофізіологія процесу вмирання. Термінальний стан. Швидка та агональна смерть.
5. Клінічна та біологічна смерть, їх діагностика. Уявна смерть.
6. Використання органів і тканин для трансплантації. Правові та медичні аспекти. "Мозкова смерть".
7. Трупні плями та їх судово-медичне значення.
8. Трупне залякання, теорії його виникнення. Судово-медичне значення.
9. Трупне охолодження та трупне висихання. Судово-медичне значення.
10. Аутоліз та його прояви у внутрішніх органах.
11. Трупне гниття: механізм розвитку, прояви.
12. Ентомофауна трупа та її судово-медичне значення.
13. Пізні трупні явища. Природна та штучна консервація трупа. Судово-медичне значення.
14. Загальні правила, порядок та етапи судово-медичного розтину трупа. Документація. Лікарське свідоцтво про смерть.

15. Особливості дослідження трупа невідомої особи.
16. Судово-медичні критерії визначення давності настання смерті: за трупними ознаками, суправітальними реакціями та результатами лабораторних досліджень.
17. Роль лікаря-спеціаліста в галузі судово-медичної експертизи під час огляду трупа на місці його виявлення. Фази огляду місця події.
18. Нагла (раптова) смерть. Визначення, медико-соціальне значення. Фактори ризику.
19. Раптова смерть від серцево-судинних захворювань. Гостра та хронічна ішемічна хвороба серця.
20. Раптова смерть у дитячому віці. Синдром раптової дитячої смерті.
21. Раптова смерть від захворювань органів дихальної системи.
22. Раптова смерть від захворювань органів ЦНС та інфекційних захворювань.
23. Особливості судово-медичного дослідження трупа новонародженого. Встановлення новонародженості.
24. Судово-медичне вирішення питань, що виникають при дослідженні трупа новонародженого.
25. Причини смерті новонародженого. Травматична смерть новонародженого. Дітовбивство.

Змістовий модуль 3. Судово-медична експертиза потерпілих, Звинувачуваних та інших осіб

1. Експертиза живих осіб: приводи призначення, особливості проведення та документація.
2. Юридична класифікація та експертні критерії ступеня тяжкості тілесних ушкоджень.
3. Тяжкі тілесні ушкодження, їх ознаки, особливості проведення експертизи.
4. Тяжкі тілесні ушкодження за ознакою небезпеки для життя.
5. Судово-медична експертиза статевих злочинів.
6. Судово-медична експертиза спірних статевих станів.
7. Судово-медична експертиза стану здоров'я: агравація, симуляція, дисимуляція, штучні та удавані хвороби, самокалічення членів.

Змістовий модуль 4. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від механічних чинників

1. Поняття „травма”. Фактори зовнішнього середовища, які діють на організм. Класифікація ушкоджень. Анатомічні та функціональні ушкодження. Травматизм та його види. Особливості опису ушкоджень шкіри.
2. Ушкодження тупими предметами, їх класифікація, механізм дії.
3. Садно, його судово-медичне значення.
4. Синець, його судово-медичне значення.
5. Забита рана, її судово-медичне значення.
6. Переломи плоских та трубчастих кісток, які виникли від дії тупих твердих предметів.
7. Черепно-мозкова травма: її види - імпресійна, прискорення, дифузне аксональне ушкодження.
8. Особливості ушкоджень при падінні з висоти власного росту /на площині/ та при падінні тіла з висоти.

9. Особливості ушкоджень при рейковій травмі.
10. Автотравма, класифікація. Особливості ушкоджень при зіткненні автомобіля з пішоходом.
11. Різана, колота рана, їх особливості, пов'язані з родом насильницької смерті. Визначення ходу ранового каналу.
12. Колото-різана рана.
13. Рубана рана.
14. Основні причини смерті від дії тупих твердих та гострих предметів, їх обґрунтування.
15. Судово-медичне встановлення зажиттєвості тілесних ушкоджень гістологічними, гістохімічними та біохімічними методами.
16. Класифікація ручної стрілецької зброї. Устрій бойового патрону та механізм пострілу. Додаткові фактори пострілу. Кінетична енергія кулі.
17. Механізм дії кулі на тіло людини залежно від кінетичної енергії. Гідродинамічна дія.
18. Ознаки пострілу впритул. Ознаки самогубства з застосуванням вогнепальної зброї.
19. Ознаки пострілу з близької та неблизької відстані.
20. Ушкодження дробом. Устрій мисливського патрона. Визначення дистанції пострілу.
21. Особливості кульових ушкоджень плоских та трубчастих кісток. Визначення напрямку ранового каналу та послідовності пострілів.
22. Значення лабораторних методів досліджень при експертизі вогнестрільних ушкоджень.
23. Асфіксія, визначення поняття, класифікація видів, зажиттєвий перебіг. Стадії повернення до життя з асфіктичного стану.
24. Загальноасфіктичні ознаки, їх судово-медичне значення.
25. Повішення та його діагностичні ознаки.
26. Задущення петлею.
27. Задущення руками.
28. Закриття отворів рота і носа.
29. Смерть від механічної асфіксії в результаті попадання сторонніх предметів і блювотних мас у дихальні шляхи.
30. Здавлення грудей і живота.
31. Судово-медична діагностика смерті від утоплення.

Змістовий модуль 5. Судово-медична експертиза ушкоджень від дії інших фізичних факторів зовнішнього середовища

1. Місцева дія на організм високої температури. Опіки шкіри від дії різних термічних факторів. Особливості дослідження обгорілих трупів. Ознаки зажиттєвості потрапляння тіла у вогонь.
2. Загальна дія на організм високої температури. Перегрівання. Сонячний удар.
3. Місцева дія холоду. Обмороження.
4. Загальна дія холоду. Смерть від переохолодження. Особливості дослідження замерзлих трупів.
5. Смерть від дії технічного струму. Механізм дії на організм людини. Петлі току. Судово-медична діагностика електричних ударів.
6. Ушкодження атмосферною електрикою.

7. Судово-медична експертиза дії іонізуючого випромінювання.
8. Місцева дія іонізуючого випромінювання
9. Загальна дія іонізуючого випромінювання. Обґрунтування причини смерті.
10. Лазерна травма. Механізм дії лазерного випромінювання.
11. Судово-медична експертиза дії різко зміненого тиску. Баротравма.

Змістовий модуль 6. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від дії хімічних речовин

1. Поняття “отрута”. Умови дії отрут. Класифікація отрут і отруєнь. Судово-медичні джерела діагностики отруєнь. Правила вилучення внутрішніх органів для судово-токсикологічного дослідження.
2. Отруєння корозивними отрутами.
3. Деструктивні отрути. Отруєння органічними та неорганічними сполуками ртуті.
4. Отруєння окисом вуглецю.
5. Отруєння речовинами, що утворюють метгемоглобін.
6. Отруєння миш’яком
7. Отруєння талієм.
8. Функціональні отрути. Класифікація, Особливості діагностики причини смерті.
9. Отруєння органічними сполуками фосфору.
10. Отруєння ціаністими сполуками.
11. Отруєння снодійними засобами.
9. Отруєння етиловим спиртом.
10. Отруєння сурогатами алкоголю.
11. Отруєння наркотиками /морфін, героїн, опій, кокаїн тощо/.
12. Наркотичні гриби
13. Отруєння стрихніном, атропіном.
14. Отруєння грибами.

Змістовий модуль 7. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від дії біологічних чинників

1. Судово-медична оцінка розладу здоров’я у разі харчового отруєння та харчової токсикоінфекції. Справжні та несправжні харчові отруєння. Харчові токсикоінфекції та бактеріальні інтоксикації. Харчові мікотоксикози.
2. Розлад здоров’я від дії бактерій, вірусів, грибків, пріонів. Судово-медична оцінка.
3. Особливості судово-медичної експертизи у разі дії біологічних чинників. Джерела діагностики.

Змістовий модуль 8. Судово-медична експертиза речових доказів біологічного походження та медико-криміналістичні методи досліджень

1. Поняття про речові докази, класифікація. Правила вилучення та направлення речових доказів на експертизу. Організація проведення експертизи речових доказів біологічного

походження.

2. Особливості слідів крові на місці події. Основні питання, які вирішують при дослідженні слідів крові.
3. Встановлення наявності крові, орієнтовані та доказові методи.
4. Визначення індивідуальної належності крові в плямі. Сутність методів "покровного скла", реакції абсорбції-елюції.
5. Генотипна дактилоскопія.
6. Визначення видової, статевої належності крові та давності утворення слідів крові.
7. Дослідження волосся. Питання, які вирішують при експертизі цього об'єкта.
8. Методи дослідження плям сперми.
9. Організація проведення медико-криміналістичних досліджень: методи, мета та об'єкти.
10. Фотографічні методи досліджень - наукова, кольорова, стереоскопічна, досліджувальна та мікрофотографія.
11. Оптичні методи дослідження: стереомікроскопія, фазово-контрастна, растрова електронна мікроскопія.
12. Рентгенологічні дослідження в судовій медицині.
13. Дослідження об'єктів в ультрафіолетових, інфрачервоних променях. Люмінесцентні дослідження.
14. Методи визначення металізації в ушкодженнях шкіри: кольорові хімічні реакції; метод кольорових відбитків, електрографічне дослідження.
15. Сучасні методи визначення мінерального складу об'єктів судово-медичної експертизи - емісійний спектральний аналіз, атомно-абсорбційна спектроскопія, нейтронно-активаційний аналіз.
16. Ідентифікаційні дослідження знарядь травми: порівняльне, трасологічне, профілографічне.
17. Судово-медичні експертні можливості ідентифікації за кістковими залишками та черепом (метод фотосуміщення, метод АГІ, кореляційний аналіз, комп'ютерні технології).

Змістовий модуль 9. Судово-медична експертиза у справах з професійних та посадових правопорушень медичних працівників

1. Кримінальна відповідальність медичних працівників.
2. Посадові злочини у сфері охорони здоров'я.
3. Призначення, організація і проведення комісійної судово-медичної експертизи у разі професійних і посадових правопорушень медичного персоналу.

ФОРМИ КОНТРОЛЮ

Форми контролю і система оцінювання здійснюються відповідно до вимог програми дисципліни та Інструкції про систему оцінювання навчальної діяльності студентів при кредитно-модульній системі організації навчального процесу, затвердженої МОЗ України (2005).

Оцінку за модуль визначають як суму оцінок поточної навчальної діяльності (у балах) та оцінки підсумкового модульного контролю (у балах), яку виставляють при оцінюванні

теоретичних знань та практичних навичок відповідно до переліків, визначених програмою дисципліни.

Максимальна кількість балів, що присвоюється студентам при засвоєнні кожного модулю (залікового кредиту) - 200, в тому числі, за поточну навчальну діяльність - 120 балів (60%), за результатами підсумкового модульного контролю - 80 балів (40%).

Поточний контроль здійснюють на кожному практичному занятті відповідно до конкретних цілей з кожної теми. При оцінюванні навчальної діяльності студентів необхідно надавати перевагу стандартизованим методам контролю: тестуванню, структурованим письмовим роботам, структурованому за процедурою контролю практичних навичок в умовах, що наближені до реальних.

Оцінювання поточної навчальної діяльності

Оцінювання поточної навчальної діяльності студентів проводять комплексно з використанням стандартизованих засобів контролю знань, що дозволяє оцінити як теоретичні знання, так і практичні навички: оцінюють вихідні знання студентів із теми, розглядають теоретичний матеріал із використанням наукового судово-медичного матеріалу – препаратів, експертиз тощо, а наприкінці заняття з'ясовують ступінь засвоєння студентами навчального матеріалу шляхом вирішення ситуаційних задач.

Вага кожної теми в межах одного модуля має бути однаковою, але може бути різною для різних модулів однієї дисципліни і визначається кількістю тем у модулі. Оцінювання поточної навчальної діяльності студентів описується у робочій навчальній програмі з дисципліни.

При засвоєнні кожної теми модуля за поточну навчальну діяльність студенту виставляються оцінки за 4-ри бальною традиційною шкалою, які потім конвертують у бали залежно від кількості тем у модулі. В програмі була застосована така система конвертації традиційної системи оцінки у бали:

Традиційна оцінка	Модуль
„5”	7
„4”	5
„3”	3
„2”	1

Максимальна кількість балів, яку може набрати студент при вивченні модуля, дорівнює 120 балам. Вона вираховується шляхом множення кількості балів, що відповідають оцінці "5", на кількість аудиторних тем у модулі.

Мінімальна кількість балів, яку може набрати студент при вивченні модуля, вираховується шляхом множення кількості балів, що відповідають оцінці "3", на кількість аудиторних тем у модулі з урахуванням перевірки Акту судово-медичного дослідження трупа.

Оцінювання самостійної роботи

Оцінювання самостійної роботи студентів під час аудиторної роботи здійснюється під час поточного контролю теми на відповідному аудиторному занятті.

Оцінювання тем, які виносяться лише на самостійну позааудиторну роботу і не входять до тем аудиторних навчальних занять, контролюється під час підсумкового модульного контролю.

Підсумковий модульний контроль

Підсумковий модульний контроль здійснюється по завершенню вивчення всіх тем модуля на останньому занятті з модуля, який є контрольним.

До підсумкового модульного контролю допускають студентів, які виконали всі види робіт, передбачені навчальною програмою, та при вивченні модуля набрали кількість балів, не меншу за мінімальну.

На підсумковий модульний контроль виносять найбільш важливі питання навчального матеріалу, в тому числі обов'язково із тих тем, які студенти вивчали самостійно під час позааудиторної роботи.

Форма проведення підсумкового модульного контролю має бути стандартизованою і включати контроль теоретичної і практичної підготовки. Конкретні форми підсумкового модульного контролю визначаються у робочій навчальній програмі з дисципліни.

Максимальна кількість балів підсумкового модульного контролю дорівнює 80.

Підсумковий модульний контроль вважається зарахованим, якщо студент набрав не менше 50 балів.

Оцінювання дисципліни

Оцінку з дисципліни „Судова медицина” виставляють лише студентам, яким зараховані усі змістові модулі та теми з дисципліни.

Оцінку з дисципліни виставляють як середню з отриманих оцінок на аудиторних заняттях, які наявні у навчальній дисципліні.

Заохочувальні бали за рішенням Вченої Ради можуть додаватися до кількості балів з дисципліни студентам, які мають наукові публікації або зайняли призові місця за участь у олімпіаді з дисципліни серед ВНЗ України та інше.

Конвертація кількості балів з дисципліни у оцінки за шкалами ECTS та 4-ри бальною (традиційною)

Кількість балів з дисципліни, яка нарахована студентам, конвертують у шкалу ECTS таким чином:

Оцінка ECTS	Статистичний показник
A	Найкращі 10% студентів
B	Наступні 25% студентів
C	Наступні 30% студентів
D	Наступні 25% студентів
E	Останні 10% студентів

Відсоток студентів визначається на виборці для студентів даного курсу в межах відповідної спеціальності.

Кількість балів з дисципліни, яка нарахована студентам, конвертується у 4-ри бальну шкалу таким чином:

Оцінка ECTS	Оцінка за 4-ри бальною шкалою
A	"5"
B,C	„4"
D,E	„3"
FX,F	„2"

Оцінка з дисципліни FX, F ("2") виставляється студентам, яким не зараховано модуль з дисципліни після завершення її вивчення.

Оцінка FX ("2") виставляється студентам, які набрали мінімальну кількість балів за поточну навчальну діяльність, але не склали підсумковий модульний контроль. Вони мають право на повторне складання підсумкового модульного контролю не більше 2-ох (двох) разів за графіком, затвердженим ректором.

Студенти, які одержали оцінку F по завершенні вивчення дисципліни (не виконали навчальну програму з модуля або не набрали за поточну навчальну діяльність з модуля мінімальну кількість балів), мають пройти повторне навчання з відповідного модуля. Рішення приймається керівництвом ВНЗ відповідно до нормативних документів, затвердженим в установленому порядку.

ПЕРЕЛІК НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна література

1. Судова медицина. За ред. акад. НАМНУ Москаленка В.Ф. та професора Михайличенка Б.В. // К., ВСВ «Медицина», 2011. – 448 с.
2. Концевич І.О., Михайличенко Б.В. Судова медицина. - К.:МП Леся, 1997. – 656 с.
3. Завальнюк А.Х. Судова медицина: Курс лекцій. - Тернопіль:Укрмедкнига, 2000.- 648 с.
4. Судова медицина: навчально-методичний посібник / За ред. Б.Михайличенка. - // К.:МП Леся, 2001. – 416 с.

Допоміжна література

1. Руководство к практическим занятиям по судебной медицине/ Под ред. Концевич И.А. // К.: Выща школа, 1988.-328 с.
2. Кримінальний кодекс України (станом на 5 квітня 2001 р).
3. Кримінально-процесуальний кодекс України (станом на 21 червня 2001 р).
4. Закон "Про судову експертизу", 1994.
5. "Основи законодавства України про охорону здоров'я", 1992.
6. Наказ № 6 МОЗ " Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України", 1995.
7. Бабанин А.А., Соколова И.Ф. Судебно-медицинская экспертиза половых состояний// Симферополь, 2001.- 206 с.
8. Банчук М.В., Войченко В.В., Зарицький Г.А., Петрошак О.Ю. Процесуальні,

- організаційні та етичні основи судово-медичної експертизи в Україні. Навчально-методичний посібник за заг.ред професора В.Д.Мішалова. // К., 2010. – 243 с.
- 9.Бачинський В.Т., Кулик О.Ф., Савка І.Г., Ванчуляк О.Я. Первинний огляд трупа на місці його виявлення. // Чернівці, 2010. – 212 с.
- 10.Бойко С.О. Судово-медична експертиза визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень// Ужгород, 2003.-225 с.
- 11.Герасименко О. Тлумачний та російсько-український словники з судової медицини. - Донецьк, 1999.- 292 с.
- 12.Завальнюк А.Х. Тлумачний словник судово-медичних термінів. - Тернопіль: Укрмедкнига, 1999. - 351 с.
13. Кулик О.Ф., Бачинський В.Т., Савка І.Г., Ванчуляк О.Я. Особливості судово-медичного дослідження трупа при окремих видах смерті.//Чернівці, 2005. – 211 С.
14. Стмаровойтова Р.О., Мішалов В.Д., Кривда Г.Ф. Судово-медична цитологія. //Одеса: Астропринт, 2007. – 200 с.
- 15.Федорчук-Незнакомцева Є.П., Павлович В.Г. Посібник з судово-медичної танатології. - Київ, 1998.- 46 с.
- 16.Яланський О.В., Воробйов Ю.В., Яланська Л.О., Воробйов М.Ю. Судово-медичне дослідження трупа. - Полтава, 2000.- 240 с.